

**Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили**

НАУКОВІ ПРАЦІ

Видається з грудня 2001 року
Періодичність два рази на рік

Науковий журнал

**Том 292
Серія «Історія», вип. 280**

Миколаїв
Вид-во ЧНУ імені Петра Могили
2017

Наказом МОН України від 21.12.2015 року № 1328
цей журнал включено до переліку № 125 наукових фахових видань
з історичних наук, у яких можуть публікуватися результати
дисертаційних робіт на здобуття наукових
ступенів доктора і кандидата наук.

Започатковано у 2001 році.

Засновник Чорноморський
державний університет імені
Петра Могили.

Свідоцтво про Державну реєстра-
цію журналу КВ № 15281-3853ІР.
Видано 10.04.2009

Рекомендовано до друку
та поширення мережею Інтернет
рішенням вченої ради Чорноморсь-
кого національного університету
ім. Петра Могили
(протокол № 8 від 13.04.2017 р.)

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА РАДА

Клименко Л. П.	голова редакційно-видавничої ради, головний редактор журналу «Наукові праці», доктор технічних наук, професор, ректор ЧНУ імені Петра Могили.
Беглиця В. П.	заступник голови редакційно-видавничої ради, заступник головного редактора журналу «Наукові праці», доктор наук з державного управління, доцент, проректор з наукової роботи ЧНУ імені Петра Могили.
Ємельянов В. М.	голова редколегії серії «Державне управління», доктор наук з державного управління, професор.
Іванов М. С.	голова редколегії серії «Політологія», доктор політичних наук, професор.
Мещанинов О. П.	голова редколегії серії «Педагогіка», доктор педагогічних наук, професор.
Горлачук В. В.	голова редколегії серії «Економіка», доктор економічних наук, професор.
Грабак Н. Х.	голова редколегії серії «Екологія», доктор сільськогосподарських наук, професор, старший науковий співробітник.
Матвєєва Н. П.	голова редколегії серії «Філологія. Мовознавство», доктор філологічних наук, професор.
Клименко Л. П.	голова редколегії серії «Техногенна безпека», доктор технічних наук, професор.
Пронкевич О. В.	голова редколегії серії «Філологія. Літературознавство», доктор філологічних наук, професор.
Котляр Ю. В.	професор, голова редколегії серії «Історія», доктор історичних наук, професор.
Гавеля В. Л.	голова редколегії серії «Соціологія», доктор філософських наук, професор.
Фісун М. Т.	голова редколегії серії «Комп'ютерні технології», доктор технічних наук, професор, старший науковий співробітник.
Лозко Г. С.	голова редколегії серії «Філософія», доктор філософських наук, професор.
Андрєєв В. І.	відповідальний секретар журналу «Наукові праці», кандидат технічних наук, доцент.

Наукові праці : наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили ; ред.
кол. : Ю. В. Котляр (голова) [та ін.]. – Миколаїв, 2017. – Т. 292. – 132 с. –
(Серія «Історія»; вип. 280).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ СЕРІЇ:

1. **Котляр Юрій Вадимович** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв) – *голова редакційної колегії*.
2. **Багмет Михайло Олександрович** – доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри державної політики та менеджменту Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
3. **Богданова Тетяна Євгенівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
4. **Боряк Геннадій Володимирович** – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директора з наукової роботи Інституту історії України НАН України (м. Київ).
5. **Колісниченко Анатолій Іванович** – доктор історичних наук, професор кафедри політичних наук Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
6. **Кротофіль Мацей** – доктор філософії, ад'юнкт (Університет ім. Миколи Коперніка, Торунь, Польща).
7. **Левченко Лариса Леонідівна** – доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Чорноморського національного університету ім. Петра Могили, директор Державного архіву Миколаївської області (м. Миколаїв).
8. **Міронова Ірина Сергіївна** – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
9. **Мокляк Ярослав** – доктор габілітований, ад'юнкт, професор (Ягеллонський університет, м. Краків, Польща).
10. **Сінкевич Євген Григорович** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв) – *заступник голови редколегії*.
11. **Тригуб Олександр Петрович** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв) – *заступник голови редколегії*.
12. **Шевченко Наталія Володимирівна** – завідувач кабінету кафедри історії Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв) – *технічний секретар редакційної колегії*.
13. **Шкляєж Йосип Михайлович** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії Чорноморського національного університету ім. Петра Могили (м. Миколаїв).

ISSN 2311-1674

Журнал розміщений в «Ulrich's Periodical Directory». Індексовано в
«Google Scholar»

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

54003, м. Миколаїв,
вул. 68 Десантників, 10
Тел.: (0512) 76-55-99, 76-55-81,
факс: 50-00-69, 50-03-33,
E-mail: avi@chmnu.edu.ua

«НОВА СЦЕНА» – АМАТОРСЬКИЙ ТЕАТР? ЧИ СПРОБА РЕАЛІЗАЦІЇ – «УКРАЇНСЬКОЇ МРІЇ» – КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ!

Першим українським професійним театральним колективом на Закарпатті, організованим на базі місцевих артистичних сил, постав «Український театр «Нова Сцена» в Хусті, паростками якого були студентський аматорський театр «Веселка», творчий склад яких базувався на випускниках театральних курсів при Руському театрі Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921–1929), за словами Василя Гренджі-Донського, це були учні Ужгородської Учительської семінарії та Торговельної академії, провідники аматорських театральних дружин, що відтворили культуру рідної пісні і рідного слова по цілій до тих часів темній і занедбаній провінції. З ініціативи братів Шерегіїв у Хусті виникає 4 лютого 1934 року, переважно з учителів – старших пластунив – Краєвий хор пластунив Підкарпатської Русі. Саме в Хусті Юрій та Євген Шерегії силами місцевих артистів – аматорів готують оперу «Запорожець за Дунаєм». Це був святковий, знаменитий момент в історії становлення і розвитку в Закарпатському краї українського національного театру, що засвідчує якісно новий етап – перехід від Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді до українського театру «Нова Сцена», орієнтованого на місцевих артистів.

Трагедія Карпатської України стала і трагедією її театру «Нова Сцена». На славному Красному полі серед січових стрільців був і кінооператор Лисюк-молодший, який поліг на полі бою. А зняті ним напередодні «Гайдамаки» першими побачили глядачі Америки, куди вивіз цей фільм його батько К. Лисюк, залишивши сина спочивати у братській могилі під Замковою горою в Хусті, неподалік могили М. Аркаса. На великому і славному Красному полі уже в наші дні з'явився монумент оборонцям Карпатської України, де традиційно звучить «Заповіт», лейтмотивом якого була музика вистави «Гайдамаки», що так і не відбулася 15 березня 1939 року.

Ключові слова: театральний колектив; театр; аматорський колектив; актори; гастролі; музично-драматичний гурток.

Засновниками театру «Нова Сцена» були брати Юрій та Євген Шерегій, уродженці Закарпаття із с. Душино Свалявського району, а її першими пролісками – аматорські колективи «Верховина» та «Веселка». Перші знайомства братів Юрія та Євгена з театром відбулися в Ужгороді, коли навчалися в учительській семінарії. Вступивши на філософський факультет Карлового університету, навесні 1927 р. Ю. Шерегій заснував при Союзі підкарпатських руських студентів у Празі драматичний гурток «Верховина». Цей колектив протягом трьох років під його керівництвом показав 15 вистав («Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Мартин Боруля» і «Суєта» І. Тобілевича, «Украдене щастя» І. Франка, «Заколот» А. Коцебу та ін.), які витримали 48 репріз у Празі, Подебрадах та, зокрема, в рідному краї, куди «Верховина» приїжджала кілька разів, показуючи свої вистави з великим успіхом у найвіддаленіших селах Гуцульщини [8, с. 163]. На початку 1931 р. після закінчення Карлового університету Ю. Шерегій оселився в Ужгороді.

Серед студентів у Празі, на жаль, не знайшлося ініціатора, який би взяв на свої плечі організацію театральних вистав «Верховини».

В Ужгороді на цей час під назвою «Веселка» заявив про себе музично-драматичний гурток, заснований ще 1925 р. під крилом Товариства «Просвіта». Очолював його М. Біличенко. Аматори «Веселки» мали в репертуарі комедію «На перші гулі» С. Васильченка, п'єсу «На Верховині» Є. Єфремова та ін. Ю. Шерегій активізує «Веселку» до творчої роботи. 7 лютого 1931р. за його ініціативою відбулися урочисті збори вже Товариства драматично-музичного гуртка «Веселка» в Ужгороді. До складу новоствореного колективу увійшло 25 чоловік. Головою управи обрано С. Куцина, затверджено статут. Місцем організаційних справ стала репетиційна кімната колишнього Руського театру. Для першої прем'єри вибрано «Нову генерацію» Ю. Шерегія, режисером – М. Біличенка, прем'єра 16 травня 1931 р. в Ужгороді. В цьому ж році Ю. Шерегія було переведе-

но на викладацьку роботу до Хустської гімназії, де він включився в діяльність місцевої філії Товариства «Просвіта» та Учительського товариства.

За ініціативою братів Шерегіїв у Хусті 4 лютого 1934 р. створюється Краєвий хор старших пластунів з драматичною секцією (переважно з учителів, колишніх учасників «Верховини» та «Веселки»), який діяв при Союзі пластунів Підкарпатської Русі. Саме в Хусті Юрій та Євген Шерегії силами місцевих артистів-аматорів готують оперу «Запорожець за Дунаєм». Це був винятково знаменитий момент в історії становлення й розвитку в Закарпатському краї українського національного театру – перехід від Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді з надніпрянсько-галицьким творчим складом до українського національного театру, орієнтованого на місцевих артистів. 31 січня 1936 р. колектив дістає назву «Нова Сцена» при філії «Просвіти» в Хусті, а як юридичний суб'єкт виникає 1 травня 1938 р. (Руський театр «Нова Сцена» в Ужгороді, реєстроване дружество обмеженою порукою). 26 червня його назву в угоді змінено на «Український театр «Нова Сцена» в Ужгороді, реєстровано дружеством з обмеженою порукою».

Отже, в статті «Справи нашого українського театру» В. Гренджа-Донський продовжує: «Останні загальні збори, які відбулися дня 27-го VI. 1938 р. в Ужгороді, постановили, що репрезентом театрального мистецтва українців (русинів) на Підкарпатті є тільки «Український театр «Нова Сцена» і що «Карпаторуський театр» або його українську секцію, яку аж тепер хочуть робити, за репрезентанта нашого театрального мистецтва признати абсолютно не можна. Збори домагалися домагаються, щоб усі краєві й державні підмоги (субвенції), призначені для піднесення театрального мистецтва, були утілювані в цілості тільки дружеству «Український театр «Нова Сцена» в Ужгороді».

Коли управа дружества подає це до відома урядам і нашому громадянству, то одночасно взиває всіх українців так у кураєвому, як і в окружних та сільських заступництвах, щоб вони підмогами, утілюваними на цілі нашого народного театру, підтримували тільки «Український театр «Нову Сцену». Управа взиває також громадянство, щоб воно морально й матеріально підтримувало всюди цей єдиний наш підкарпатський український театр, що виказує до тепер дуже гарну діяльність. Найновіше своїми виступами в Празі в перших днях місяця червня 1938 року здобув славу, честь і признання для нашого народу, для нашої культури. В Ужгороді, дня 29 червня 1938 року.

За «Український театр Нова Сцена», дружество з обмеженою порукою: о. А. Волошин, д-р М. Бращайко, д-р М. Долинай, В. Гренджа-Донський, Ю. Ревай, д-р В. Бірчак, В. Желтвай, І. Невицька, Є. Шерегії» [2, с. 299]. Те що В. Гренджа-Донський постійно тримав у полі зорі кожен крок творчого зростання «Нової Сцени» з середини 30-х років і створював навколо цього аматорського театру атмосферу наближення до професіонального із місцевими силами, засвідчують рецензії на його вистави.

«Милу несподіванку зробили нам члени Красового хору при Союзі пластунів Підкарпатської Русі. В рамках Учительського Конгресу виставили 7-го липня ц.р оперету «Барон Кіммель». Не будемо говорити про вартість і доцільність п'єси. Нас цікавить питання: хто її вивів, за яких обставин і з яким успіхом? А тому мусимо сказати, що вистава була більш ніж удачна. Вивели її наші вчителі, один десь із Квасів, другий з Білок, а третій бозна звідки (про інші труднощі і не згадуємо), але всі якось сходилися, може і з матеріальними жертвами, працювали і доказали що мистецтво залежить не виключно від грошей, але також від вогню-завзяття і посвяти для доброго діла. В театрі появилися п. губернатор Константин Грабар і п. шкільний референт В. Кліма – як проректори. Привітав їх один з учителів-артистів. З учителів-артистів побачили ми деяких, що переконали нас про іскру правдивого таланту і дивуємося, чому їм не дається можливості поступити на драматичні курси? В першу чергу мусимо видвинути п-і Марусю Шерегієву (Софія). Коротко скажемо: захопила нас і здивувала. А може таких талантів між учителями є більше?»

Дуже добре основи театрального виступу проявив і п. Е. Сидор в ролі Жайворонка. Сміливість виступу, добрі руки, міміка, а коли б ще до того і деяке вишколення – от хоч би і наші драматичні курси, – та Підкарпатська Русь мала б добру театральну силу. Юрій Шерегії (Віндиш), відомий у нас з давніших виступів, і тепер виправдав свою добру славу в ролі власника фабрики маргарини. Доброю партнеркою його була п. Анна Шерегієва (Зерліна). Дуже симпатично представилася на перший раз п. Й. Балогова (Гільда). Та й інші достосувалися по змозі до ансамблю. Голосовий матеріал трохи слабенький. Танці вивела М. Муха (псевдонім М. Морозової – Петрашко В.А.). Особливо подобалося тріо: М. Шерегієва, Е. Сидор, М. Попадич (Софія Жайворонка), Філько). Музика й хори, – звичайна болячка наших театрів – тим разом були добрі. Заслуги в цьому треба віддати диригентові Є. Шерегієві. Коли б хтось хотів брати з точки абсолютної критики, то знайшов би і хиби, і недостачі, але беручи під увагу умовини праці, можемо сказати, що молоді вчителі-пластуни вийшли переможно.

Битком набита зала і гучні оплески свідчили про непересічений успіх. Коли б лише винесли з цього якийсь досвід ті наші «комплементні чинники», що справу нашого театрального мистецтва і нашої культури ще й тепер, в 35-му році ХХ віку передають в руки москалів [2, с. 388]. Кожна нова рецензія В. Гренджі-Донського наближала віру прихильників українського театру на Закарпатті у відродження професіонального колективу, яким був Руський театр.

Продовження попереднього знаходимо в рецензії на оперету «Флірт і кохання». В неділю, дня 2-го лютого ц.р відбулася в Ужгороді прем'єра нової підкарпатської модерної оперети «Флірт і кохання». Вивела її «Нова Сцена» ч при філії «Просвіти» в Хусті. По «Новій генерації» це вже друга річ Юрія Грома (псевдонім Ю. А. Шерегія. – В. А.) з ділянки театрального мистецтва.

Зміст оперети легкий, але рішуче задовгий. Зрештою признав це по виставі і сам автор. Та це не клопіт. Кожну річ можна скоротити, а то вона на цьому лише виграє... По малих виправленнях і скороченнях оперета стане цінним набутком нашого репертуару. Щодо музичної частини, то Євген Шерегії і як аматор-композитор, і як диригент справився знаменно. Музика витримана в опереточному стилі. Це перша більша річ Євгена Шерегія оркестрування Й. Воски виказало руку мистця.

Щодо артистів – то мусимо згадати панну М. Морозівну, що не лише уложила танці, гарно їх вивчила. Але і як визначалася співом. С. Петрашко першорядно. Маруся Шерегієва визначалася співом. С. Петрашко виступав на сцені дуже добре. Роллю Чубатого загравав першорядно М. Попадич. Це першорядний талант і на нього треба звернути особливу увагу, бо він надається на характеристичній ролі. Е. Сидор добрий комік. Жидович – як на перший раз виказався незле. В менших ролях треба ще згадати С. Бойчуківну, М. Шутку, С. Коворданівну і інших. Зала була набита вщерть і то нашою публікою. Чехів бачили ми дуже мало. Це свідчить про те, що і нашої театральної публіки є досить, щоб власними силами підтримати добрий театр [2, с. 389]. Одна з останніх його рецензій на виставу театру «Нова Сцена» під назвою: «Бен-Гур» і вечір мініатюр». Користуючись з двох днів свята, загостив до Ужгороду просвітянський театр з Хусту «Нова Сцена» і дав п'ять вистав у днях 19–21 листопада. З огляду на те, що стару будову театру поліція закрила, а нової будови нема, вистави відбулися у рахунковій залі мужеської учительської семнарії.

«Бен-Гур» – п'єса на базі історичної повісті Л. Валлеса; на сцену приспособив Юрій Грім; в 5-ох діях і 22-ох картинах, режисер Ю. Шерегії. Технічно провести цю виставу не так легко на примітивній сцені. Все ж таки труднощі усунені заслонами. На мою думку, першу дію, а дещо і в третій дії треба б скоротити, бо забагато діалогів (три мудриці й ін.). Після трохи нудної першої дії настає картина за картиною з дуже цікавим, навіть захоплюючим змістом. Є тут народження Ісуса, Ірод Цар, панування римлян в Юдеї; боротьба ізраїльтян за волю і т. д. Найкращий ефект вдалося викликати при народженні і розп'ятті Ісуса. Гардероба біблійна.

В більшості ролях виступили Є. Шерегії, І. Гриць, Е. Сидор, С. Бойчуківна, А. Шутко, Й. Балогівна, І. Дерда, З. Зіман, І. Тарканій, Ю. Шерегії, Й. Кузьмик, В. Ціркус, В. Йосипчук, М. Попадич, В. Копельсівна, В. Ткачук, М. Морозова й інші. «Бен-Гура» виставили один раз для учнів, а раз для народу. «Вечір мініатюр». Другого дня виставили чотири мініатюри: трагікомедію Ю. Грома «Голодний», «Артист» С. Николаєва, «Воєннопонений», А. Гени «3 Ужгорода до Абіссинії» скеч Ю. Грома

Найкращою з них була картина «Голодний», сатира на нинішні часи бюрократії, коли замість того, щоб голодному уділити наглу допомогу, радять йому внести останнє прохання. Цікаву картину драму з життя дає «Воєннопонений». В останній мініатюрі – «3 Ужгорода до Абіссинії» – є більше сюжетів, кожний

можна розробити і через те це картина не суцільна. Останньою виставою був «Запорожець за Дунаєм», з по гостинним виступом Миколи Аркаса, що святкував ювілей (35 років тому дебютував вперше у ролі Карася). Також була ця вистава 75-ю виставою «Нової Сцени», а сам «Запорожець за Дунаєм» 35-ю.

Роллю Ібрагім-алі імана цим разом загравав відомий артист Кирчів. Виступали ще: Маруся Шерегієва (Одарка), Юлія Голієва (Оксана), Е. Сидор (султан), Іван Шутко (Андрій), Ю. Шерегії (Селіх-ага). Оркестрою диригував Євген Шерегії. Ця вистава пройшла з прекрасним успіхом. Велика рахункова зала показала малою, квитки всі розпродані, а навіть багато публіки повернуло додому, бо не було місця. Подібно було й на інших виставах.

Взагалі «Новій Сцені», а зокрема братам Шерегіям, можна тільки гратулювати, що з невеличкого аматорського гуртка без субвенції, без допомог, своїми силами втворили вони театральну групу не аматорів, але справжніх митців [2, с. 392]. Високий мистецький рівень вистав «Новій Сцені» та кваліфікованих на них рецензій В. Гренджі-Донського підтвердила і столична празька преса.

Напочатку червня 1938 р. 30-членна група «Нової Сцени» під керівництвом Ю. Шерегія здійснила гастрольну поїздку, як уже згадувалось, до Праги, де протягом тижня в театрі «Акрополіс» показала оперу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, драму «Маруся Богуславка» та комедію «Сорочинський ярмарок» М. Старицького, оперети «Флірт і кохання» Ю. Грома (Ю. Шерегія). Про гастролі «Нової Сцени» у Празі писали майже всі центральні чеські газети. Видання «Venkov», подаючи характеристику «Марусі Богуславки», відзначило: «Це народна гра в найкращім розумінні того слова. Те, що в ній найліпше, має народне походження: це є українські народні пісні, вивчені диригентом Є. Шерегієвим, народні танці (пані Морозова), гарні народні строї». З артистів визначилися М. Шерегії в ролі Марусі Богуславки та А. Шерегії в ролі жидівського шинкаря.

«Нова Сцена» відіграла в театрі «Акрополіс» ще два спектаклі – в суботу оперету Є. Шерегія «Флірт і кохання», а у вівторок «Сорочинський ярмарок» М. Старицького на сюжет Гоголя Вдалий виступ «Нової Сцени» в Празі напевно послужать глибшому пізнанню Підкарпатської Русі, що дуже потрібне...».

Газета «Narodně osvobození» подає короткий зміст опери «Флірт і кохання», а потім додає: «...Серед артистів трули визначається, передусім, темпераментна, жартівлива, спокуслива Петрашкова в ролі Тусі, а також в ролі балерини, голосово в співі найвище стоїть М. Шерегієва як Нюся з м'яким, чистим М, сильним і добре плеканим голосом. Попри них, артистично ліпше, ніж голосово, вибиваються панове Шутко і Шерегії у ролях молодих чоловіків... «...» Це молодий із амбіціями театр, здатний для гарного мистецького розвою» [6, с. 295].

«Pravo Lidu» вітає найсердечніше «Нову Сцену» і підкреслює, що вона зародилася, властиво, як аматорський театр, але своїм рівнем є це підприємство цілком мистецьке, яке могло б бути взірцем для деяких артистів і для деяких визначних сцен. Культурна

висота, якої тут досягнуто, впливає з того, що театр будують жертвенні працівники-учителі й селяни-письменники, що не йдуть за насиченим дешевим успіхом, але посвячуються свого духовного покликання» [1, с. 69]. Гастролі в Празі позитивно вплинули на всю громадкість і на місцевих чиновників. Театр «Нова Сцена» визнала Прага, це зробити мусив і Ужгород.

Таким чином, на Закарпатті на середину 1938 р. діяли вже два театри: «Карпаторускій Театр» і «Нова Сцена». Перший і надалі продовжував практику тримового (українська, російська, русинська), «Нова Сцена» була суто українським театром. І, як це завжди буває, між ними виникла творча конкуренція, до якої стали небайдужими і політики, що викликало на сторінках місцевої преси відповідну реакцію. Управа «Нової Сцени» вирішила провести 1938р. театральньо-драматичний курс-школу для своїх акторів.

Газета «Нова Свобода» повідомляла: «Театральна школа «Нової Сцени» отворилася у Великому Бичкові дня 10.VII.1938 в неділю в присутності понад 150 людей. Вступну промову має управитель Іван Гриць. За Шкільний реферат говорив інспектор Шкарпішек. Дуже змістову промову виголосив шеф школи Ярослав Скала, головний режисер Східнословачького Театру з Кошиць, який вказав на завдання української театральної діяльності на Підкарпатті. Репетиції відбувалися у залі Господарського Дружества, на сцені і в класі старої церковної школи.

Управа запросила художницю Марію Руду, протягом курсу малювала декорації до прем'єр. Для своєчасного початку занять управа «Нової Сцени» взяла позику з філії Підкарпатського Банку в Рахові в сумі тисяча крон. А 13 липня 1938 року наспіла перша грошова допомога до «Нової Сцени» від Кравого секретаріату Чехословацької Соціал-Демократичної Робітничої партії на Підкарпатській Русі в сумі 10 000 крон.

В репертуар літньої підготовки було включено: драму К. Чапека «Білий мор» (переклад С. Петрашко), з режесурою «Діти ХХ століття» – режисер М. Аркас, диригент Є. Шерегія, лібрето Ю. Шерегія, оперетужарт К. Ванченка «Запорозький скарб», драму Ю. Грома (Ю. Шерегія) «Часи минають», режисер М. Аркас.

Через такі розгорнуті заходи щодо подальшої роботи «Нової Сцени» керівництво Земського Підкарпатського Народного Театру (ЗПНТ) вбачало в ньому серйозного конкурента. У газеті «Нова Свобода» за 18 серпня 1938 р. з'являється стаття нібито «великого прихильника» українського театру «Нова Сцена» під назвою «Трохи самокритики» з відвертими нападками на цей український театр.

Василь Гренджа-Донський вже в котрий раз стає на захист молодого колективу: Тричі перечитав я цю «самокритику» завжди вичитав з неї вістря особистого нападу на Шерегія, Гриця та Аркаса. Не моя справа обороняти пп. Шерегія, Гриця та Аркаса Але з подивом приглядаємося до тої гігантської праці і жертвенності, що оці люди несуть на своїх плечах, жертвуючи своє здоров'я, весь свій вільний час і свій гріш якраз

для того, щоб удержати театральну трупу. Не тяжко вести театр із субвенціями, не тяжко вдержувати карність платнею, але прошу його до, вести без грошей! Скільки відданості, патріотичного почуття треба для того, щоб без жодної чужої допомоги вдержати театр і давати вистави.

Ось цього року: ми на вакаціях відпочиваємо, а ті люди працюють ніч-день. Ведучи й беручи участь у театральному курсі щоб підготувитися як слід до великого діла. Жертвуючи свою відпустку – на власні гроші, на власний кошт. Просто чудо, як ці люди могли з нічого витворити й удержувати дотепер український театр на Підкарпатті й дати за досить короткий час вже 170 вистав, який на сто відсотків перевищив нікчемний русофільський «Карпато-русскій Театр» (ЗЛНТ. – В. А.), що одержував більше чверть мільйона корон річної субсидії і врешті таки розвалився, чи там розвалюється. На сцені нашого театру бачили ми найкращі твори нашої драматичної штуки: «Запорожець за Дунаєм», «Маруся Богуславка», «Гриць» та ін. – опери, драми, свої й чужі оперети, комедії й десятки різнорідних п'єс. Сьогодні це вже не аматори, а справжні артисти, що лише забажаєте, вони в силі дати. Репертуар – це чисто інтерна річ, технічна. Скаже публіка: «Давайте оперету!», то «Нова Сцена» і старається задовольнити це бажання. Є райони, де драма не піде, туди треба вести співучу п'єсу, хоч і слабшу. В іншому місці історичні п'єси подобаються. За що ж тоді нападати на людей?

Ще раз зазначаю, що критика потрібна для удосконалення дотичної справи, але ж критика має бути об'єктивна. Критика має призначати добрі сторінки й показувати на слабші з метою їх виправлення. Але на критику окремих осіб можна перейти лише тоді, коли ті особи стоять на перешкоді виправлення хиб через свої особистості амбіції або нічим не обґрунтовану шкідливу упертість. Я є того погляду, що напад на Ширегіїв, Гриця й Аркаса в даному випадку зовсім безпідставний і навіть шкідливий для загальної справи [2, с. 302].

Внаслідок Мюнхенської угоди і Віденського арбітражу Зкарпатська Україна нарешті виборола довгоочікувану автономію, бо, незважаючи на демократизм притаманний чехословацькій політичній системі, уряд постійно зволював у виконанні своїх обіцянок (1919), мотивуючи тим до що закарпатці, мовляв, ще не «дозріли» до самостійного життя. Тому перший етап автономії був реалізований тільки 8 жовтня 1938 р. А 11 жовтня 1938 р., сформовано перший автономний уряд Підкарпатської Русі, який очолив А. Бродій – представник русофільського напрямку в краї, крісло державного секретаря посів Августин Волошин. Однак досить швидко з'ясувалося, що А. Бродій вже тривалий час проводив проугорську політику з метою відірвати Закарпаття від Чехословаччини і приєднати до святостефанівської корони. 26 жовтня 1938 р. Андрія Бродія заарештувала чехословацька служба безпеки обвинувачуючи його у зносинах із гортіївською Угорщиною. Віденський арбітраж вирішив передати гортіївській Угорщині південні райони Словаччини і низинну частину Підкарпатської Русі. І вже 4 листопада Горті дає наказ зайняти міста

Ужгород, Мукачево і Берегово з належною до них територією. Столицею Карпатської України стало місто Хуст. 26 жовтня 1938 р. після арешту А. Бродія новим прем'єр-міністром Прага призначила лідера українського напрямку в краї А. Волошина, який на той час виконував обов'язки голови Радянської Центральної Національної Ради (УЦНР).

Управа «Нової Сцени» звернулася з поданням до УЦНР про поновлення в Хусті діяльності театру як професійного і стійного. Для цього терміново був складений кошторис 23 листопада 1938 р. в Хуст з'їхалися всі запрошені актори, і дирекція театру підписала з ними контракти на сезон 1938/1939 рр. як з професійними із щомісячною платнею.

Василь Гренджа-Донський, за пропозицією А. Волошина, очолив редакцію урядової газети «Нова Свобода». 26 листопада 1938 р. на честь уряду Карпатської України «Новою Сценою» було показано оперу С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм», де в ролі Карася виступив Микола Аркас. 11 грудня оперу було показано повторно, а 12–13 грудня тривали відновлювальні репетиції казки-опери «Місяць і зоря» М. Чирського. Після однієї з таких репетицій М. Аркас, запросивши на чай диригент е. Шерегія, бадьоро вступив до кімнати, але раптом, схопившись за груди, впав на канапу і помер.

У газеті «Нова Свобода» від 15 грудня 1938 р. Ю. Шерегій писав: «Ми знали, що шляхетніше серце митця хворе, давлене турботами про долю рідного краю, стомлене злиднями емігрантського життя і перетяжене працею, яку покійник положив на полі карпато-українського театрального мистецтва... Але ніхто не сподівався, що те серце так нагло, так несподівано перестане битися... Мав лише 56 років... Борець, герой-полковник на рідному фронті і провідний будівничий на полі рідного мистецтва. Йому музичні композиції, оперети і цілий ряд пісень були відомі. Микола Аркас є наш. Срібна Земля ніколи не забуде великого сина українських степів, що злився з ними і в найтяжчих часах наших синів Срібної Землі будив, розповсюджуючи рідну пісню і рідне слово. Спи, сину України, нехай Тобі Срібна Земля, що стала тепер вільною буде легкою».

А в редакційній статті журналу «Нова Сцена» в кінці біографії Миколи Аркаса В. Гренджа-Донський відзначає: «... у 1936/1937 рр. часто гостював в передових ролях «Нової Сцени», а в 1938 році запрошений

як сталий режисер «Нової Сцени». В місті 1938 року веде драматичний вишкіл «Нової Сцени» з великим ентузіазмом, із серцем, повним надії, що таки «Нова Сцена» стане Краєвим театром, бо ж він кріпко вірив, що творчий український дух переможе. «Микола Аркас наш, – Срібна Земля ніколи не забуде великого сина українських степів, що злився з нами і в найтяжчих масах... розповсюджував рідну пісню і рідне слово» [6, с. 2]. Однією з перших прем'єр нового сезону 1939 р. була постановка «Над Дніпром», присвячена 60-річчю автора. На прем'єрі були присутні представники влади на чолі з прем'єром Карпатської України А. Волошином.

13 березня 1939 р. відбулася генеральна репетиція вистави «Гайдамаки» за поемою Т. Шевченка в інсценуванні і постановці Володимира Лібовицького. Та прем'єра з вистави «Гайдамаки» так і не відбулася. Акорди чудової сценічної увертюри, написаної Є. Шерегієм, замінили постріли на Красному Полі, де молоді січові стрільці боронили Карпатську Україну. Серед січових стрільців був і кінооператор Лисюк-молодший, який, знімаючи ці трагічні події, поліг на полі бою. А зняті ним напередодні «Гайдамаки» першими побачили глядачі Америки, куди вивіз цей фільм його батько К. Лисюк, залишивши сина спочивати у братській могилі під Замковою горою у Хусті неподалік могили М. Аркаса.

Події в ЧСР наближалися до розвалу її як федерації, а білий сніг червоною скатертю накривав бруківку карпато-української столиці м. Хуст. На берегах мовчазної швидкоплинної Тиси ще довго гриміли постріли розправи над оборонцями Карпатської України. Від скинутих у бистрину весняного потоку молодих ранених тіл, як мак на пшеничному полі, червоніли криваві перла – символ свободи і віри у краще майбутнє України. На овіяному славою Красному Полі уже в наші часи з'явився монумент оборонцям Карпатської України, де щороку проводяться урочисті зібрання, які традиційно починаються мелодією Шевченківського «Заповіту» – лейтмотивом вистави театру «Нова Сцена» за поемою «Гайдамаки», що так і не відбулася 15 березня 1939 р. Через 63 роки після цих подій тут, на Красному Полі, було виголошено Указ про присвоєння (посмертно) звання Героя України Августина Волошину і найактивнішому організаторові, знавцеві, діячеві і шанувальнику українського театру на Закарпатті.

Список використаних джерел

1. Андрійцьо В. М. / Руський театр Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921–1929). Перший український професійний театр на Закарпатті : Монографія. – Ужгород : Гражда, 2012. – 232 с.
2. Волошин А. Вибрані твори / Августин Волошин. Упорядник, автор вступної статті та приміток О. В. Мишанич. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – 528 с.
3. Волошин А. Промова на відкритті Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді / Августин Волошин // Бирчак В. Руська читанка для IV класів гімназійної і горожанських шкіл. Взори поезії і прози. Друге незмінне видання / Володимир Бирчак, – Прага, 1928. – С. 235–237.
4. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України (щоденник / Мої спогади // Упорядкування і примітки Д. М. Федаки (Василь Гренджа-Донський. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – 56 с.
5. Гренджа-Донський В. Я теж українець. Упорядкування, передмова та примітки В. І. Ільницького. Василь Гренджа-Донський – Ужгород : Закарпаття, 2003. – 518 с.
6. Загаров О. Мистецтво актора / О. Загаров // Театральний радник. – К. : Видання «Дніпросоюзу», 1920. – кн. III. – С. 1–3.

7. Ігнатович Г. Від гасниці до рампи: Нариси з історії театру на Закарпатті / Гнат Ігнатович, – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 2008. – 4. 1. – 344с.
8. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина : Науково-популярне видання / Олекса Мишанич. – Ужгород : «Закарпаття», 2002. – 480 с.
9. Нариси з історії Закарпаття / Ред. колегія: І. Гранчак, І. Балагурі, І. Грицак, В. Ілько, І. Попж. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – Т. 2 (1918–1945). – 670 с.
10. Нова Сцена. – Хуст. 1939. – № 1.
11. Пилипчук Р. Я. Український аматорський театр на Закарпатті (50–60-і роки XIX ст.) / Р. Я. Пилипчук // Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 1. – С. 18–27.
12. Шелепець В. Всі виразно сказали, що ми є українцями / Володимир Шелепець. // Срібна Земля. Фест. – 2009. – 5–11 березня. – № 9(661).
13. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 / Юрій-Августин Шерегій. Редакція і вступні статті В. Маркуся і В. Ревуцького. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів : Словацьке педагогічне товариство в Братиславі, 1993. – 414 с.
14. Venkov. (Прага). – 1938, 8 червня.
15. Právo Lidu. – 1938. – 9 червня.

О. С. Кухарчук,

канд. ист. наук, доцент Мукачевского государственного университета,
г. Мукачево, Украина

«НОВАЯ СЦЕНА» – ЛЮБИТЕЛЬСКИЙ ТЕАТР? ИЛИ ПОПЫТКА РЕАЛИЗАЦИИ – «УКРАИНСКИЙ МЕЧТЫ» – КАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ!

Первым украинским профессиональным театральным коллективом на Закарпатье, организованным на базе местных артистических сил стал «Украинский театр» Новая Сцена» в Хусте, ростками которого были студенческий любительский театр «Радуга», творческий состав которых базировался на выпускниках театральных курсов при Русском театре общества «Просвещение» в Ужгороде (1921–1929), по словам Василия Гренжи-Донского, это были ученики Ужгородской Учительской семинарии и Торговой академии, – проводники любительских театральных жен, воссоздали культуру родной песни и родного слова по всей к тому времени темной и заброшенной провинции. По инициативе братьев Шерегиных в Хусте возникает 4 февраля 1934, в основном из учителей – старших пластунов – Краевой хор пластунов Подкарпатской Руси. Именно в Хусте Юрий и Евгений Шерегии силами местных артистов-любителей готовят оперу «Запорожец за Дунаем». Это был праздничный, знаменитый момент в истории становления и развития в Закарпатском крае украинского национального театра, момент этот свидетельствует о приходе качественно нового этапа – перехода от Русского театра общества «Просвещение» в Ужгороде к украинскому театру «Новая Сцена», ориентированного на местных артистов.

Трагедия Карпатской Украины стала и трагедией ее театра «Новая Сцена». На славном Красном поле среди сечевых стрельцов был и кинооператор Лысюк-младший, который погиб на поле боя. А снятые им накануне «Гайдамаки» первыми увидели зрители Америки, куда вывез этот фильм его отец К. Лысюк, оставив сына в братской могиле под Замковой горой в Хусте, недалеко от могилы Н. Аркаса. На большом и славном Красном поле уже в наши дни появился монумент защитникам Карпатской Украины, где традиционно звучит «Завещание», лейтмотивом которого была музыка спектакля «Гайдамаки», так и не состоялась 15 марта 1939.

Ключевые слова: театральный коллектив; театр; любительский коллектив; актеры; гастроли; музыкально драматический кружок.

О. Kukharchuk,

Candidate of historical Sciences, Associate Professor,
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

«NEW STAGE» IS AN AMATEUR THEATER? OR AN ATTEMPT TO IMPLEMENT – «UKRAINIAN DREAM» OF CARPATHIAN UKRAINE!

The first Ukrainian professional theater group in Transcarpathia, organized on the basis of local artistic forces, was «Ukrainian Theater» New Stage» in Khust, giving birth to student amateur theater «Veselka», a creative structure of which was based on the graduates of theater courses of Rus Theatre of Society

«Prosvita» in Uzhgorod (1921–1929), according to Vasyl Grendzha-Donskyi, these were the students of Uzhhorod Teaching Seminary and Trading Academy – the leaders of amateur theater groups that recreate the culture of native songs and native words throughout those times dark and abandoned province as it was. At the initiative of the Shergiy brothers there was established Local Chorus Carpathian Rus scouts on February 4, 1934 in Khust, mainly consisting of teachers – senior scouts. That was precisely in Khust where Yuriy and Eugene Sheregiy stage the opera «Zaporozhets za Dunaem» with the help of the local artists – amateurs. It was a festive, famous moment in the history of formation and development of the Ukrainian national theater in Transcarpathian, certifying a new phase – the transition from Rus Theatre Society «Prosvita» in Uzhgorod to Ukrainian theater «New Stage», focused upon local artists.

Tragedy of Carpathian Ukraine became the tragedy of theater «New Stage». On the well-known «Krasne Pole» among Urinary Ukrainian shooters there also was cameraman Lysiuk-Jr., who fell on the battlefield. «Gaydamaky» shot by him on the eve was first shown to American audience. His father Karl Lysiuk, took the film to America, leaving his son to rest in a mass grave in the Castle Hill in Khust, near the grave of M. Arkas. Recently, the monument to the defencers of Carpathian Ukraine appeared glorious on the Krasne Pole. There traditionally «Testament» is read, the leitmotif of which was the music play «Gaydamaky» had not taken place on March 15, 1939.

Key words: theater companies; theater; amateur team; actors; tours; music and drama group.

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г.*, д-р іст. наук, проф.
(Чорноморський національний університет імені Петра Могили)
Багмет М. О., д-р іст. наук, проф.
(Чорноморський національний університет імені Петра Могили)

© Кухарчук О. С., 2017

Дата надходження статті до редколегії 07.04.2017